

Γ Θέμα:

**Πορεία συγγραφής
του ερμηνευτικού σχολίου**

Η θεωρία στην πράξη

Ερμηνεία Είναι η διαδικασία απόδοσης νοήματος στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τρια. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα, και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τα επανανοηματοδοτήσει. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, πολιτική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

Ερμηνευτικό Σχόλιο Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος

Ερώτημα/Θέμα Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάζει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, διευκρινιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και επιδέχεται πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα Περιμένοντας τους βαρβάρους του Κ.Π.Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν» ή «Γιατί εκείνοι που τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόση ανάγκη;»· όχι, όμως, «τι ήταν οι ύπατοι και οι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν σταδιακά μια πολλαπλή ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα Περιμένοντας τους βαρβάρους θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποχαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης του καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

Διευκρινίσεις 11/11/2019

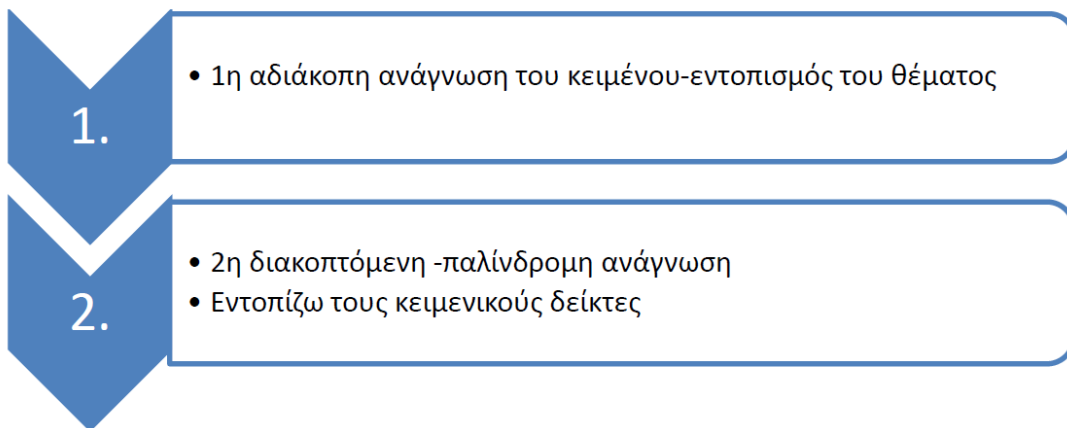
Το «ερμηνευτικό σχόλιο» στις γραπτές εξετάσεις αποτελεί σχόλιο, περιορισμένης έκτασης (π.χ. 100-150 λέξεις ή 150-200 λέξεις), που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Είναι δηλαδή η ανάπτυξη και η αναγνωστική ανταπόκριση στο «Ερώτημα/Θέμα».

A. Προσυγγραφικό στάδιο Συμπληρωματικές οδηγίες 1/10/2019

π.χ. Αξιοποιώντας τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος (π.χ. εικόνες, αντιθέσεις κ.λπ.) να σχολιάσετε το θέμα/ερώτημα που πιστεύετε ότι τίθεται στο ποίημα αυτό κατά την κρίση σας. (100-200 λέξεις)

Ενδεικτική πορεία για τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου είναι, μετά την ανάγνωση του κειμένου και πριν ξεκινήσει να γράψει το «σχόλιο» του/της, ο/η μαθητής/-ήτρια

1. να εντοπίζει ποιο είναι, κατά τη γνώμη του/της, το θέμα του κειμένου.
2. να καταγράψει στη συνέχεια το ερώτημα ή τα ερωτήματα που απορρέει/-ουν από τον τρόπο που χειρίζεται ο/η συγγραφέας το θέμα του/της.

Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μάς βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

Κειμενικοί Δείκτες Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου, που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν

- το λογοτεχνικό γένος/είδος,
- τις γλωσσικές επιλογές,
- τους αφηγηματικούς τρόπους,
- τις αφηγηματικές τεχνικές,
- τη δομή,
- την πλοκή,
- τους χαρακτήρες κ.ά.

Αιδάσκομαι

Γ. Για να αναγνωρίζουμε τους κειμενικούς δείκτες *

και να συντάσσουμε νοηματικά και γλωσσικά αποδεκτό ερμηνευτικό

σχόλιο

1. Λογοτεχνικά κείμενα

- ✓ **Πεζά**
- ✓ **Ποιητικά**
(Στα κείμενα Νεοελληνικής λογοτεχνίας για το λύκειο)
- 2. Κειμενικά είδη**
  - ✓ **Περιγραφή**
  - ✓ **Αφήγηση**
Λογοτεχνικός διάλογος
(Στα βιβλία Έκφραση- Έκθεση για το λύκειο α' τεύχους)
- 3. Λογοτεχνικούς όρους**
(Στα κείμενα Νεοελληνικής λογοτεχνίας και στο Λεξικό λογοτεχνικών όρων για το λύκειο)

Σε περίπτωση αφήγησης στα πεζά και τα ποιητικά

Πληροφορίες για τον μύθο

- ✓ τον χώρο
- ✓ τον χρόνο
- ✓ τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες
- ✓ το πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον

Τεχνικές αφήγησης

Αφηγηματικοί τρόποι

- ✓ Διήγηση (γ' ρημ. πρόσωπο)
- ✓ Περιγραφή
- ✓ Μίμηση (α' ρημ. πρόσωπο, διάλογος, εσωτερικός μονόλογος, αποστροφή, ελεύθερος πλάγιος λόγος)
- ✓ Σχόλιο του αφηγητή

Ο αφηγητής μπορεί είτε να είναι

- ✓ πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός)
- ✓ ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός),
- ✓ είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

Οπτική γωνία στην αφήγηση

- ✓ Μηδενική εστίαση (παντογνώστης αφηγητής)
- ✓ Εσωτερική εστίαση (πρόσωπο της ιστορίας)

Η σειρά των γεγονότων της ιστορίας

- ✓ ευθύγραμμη (αρχή, μέση, τέλος)
- ✓ in medias res (από το μέσον)
- ✓ αναδρομή (γεγονότα παρελθοντικά)
- ✓ πρόληψη (αναφορά στο μέλλον)

Στοιχεία πλοκής (Ο τρόπος οργάνωσης των γεγονότων)

1. η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους)
2. η τελική έκβαση της δράσης

Γλωσσικές επιλογές

- ✓ γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτος του αφηγητή
- ✓ ιδιόλεκτος των ηρώων
- ✓ γραμματικοί χρόνοι, εγκλίσεις, ρηματικά πρόσωπα
- ✓ Εικονοποιία-σχήματα λόγου

Στα ποιητικά κείμενα

Ο μύθος μπορεί να είναι

- ✓ Ιστορία-μύθος
- ✓ Περιγραφή
- ✓ Εικόνες
- ✓ Σκέψεις (μονόλογος, διάλογος, αποστροφή)
- ✓ Συνειρμοί

Γλωσσικές επιλογές

- ✓ Γλώσσα (καθαρεύουσα, δημοτική, προφορικότητα του λόγου, σπάνιες ή εξεζητημένες λέξεις, επινοημένες λέξεις, λέξεις συγκινησιακά φορτισμένες)
- ✓ Σχήματα λόγου, (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση παρομοίωση, προσωποποίηση, παρήχηση, οξύμωρο, άστοχα ερωτήματα, αλληγορίες κ.ά.)
- ✓ Σύμβολα

Σχετικά με τους κειμενικούς δείκτες: Οι κειμενικοί δείκτες δε διδάσκονται αυτοτελώς, ενδιαφέρουν μόνο στον βαθμό που βοηθούν να αποδοθεί νόημα στο κείμενο. **Οι αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες** αξιολογούνται στον βαθμό που υποστηρίζουν επιτυχώς την ερμηνευτική προσέγγιση του μαθητή ή της μαθήτριας

Παράδειγμα

(Λογοτεχνία, Φάκελος υλικού-Δίκτυα κειμένων, σελ.199)

Αξιοποιώντας τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος (π.χ. εικόνες, αντιθέσεις κ.λπ.) να σχολιάσετε το θέμα/ερώτημα που πιστεύετε ότι τίθεται στο ποίημα αυτό κατά την κρίση σας. (Μονάδες 15)

Κείμενο III: Χλόη Κουτσουμπέλη, «Παρτίδα σκάκι»

(από την ποιητική συλλογή *Η Αλεπού και ο κόκκινος χορός*, Γαβριηλίδης, 2012)

Διαβάζω το κείμενο

Καθίσαμε απέναντι.

Τα δικά μου πιόνια ήταν σύννεφα.

Τα δικά του σίδερο και αίμα.

Αυτός είχε τα μαύρα.

Σκληροί, γυαλιστεροί οι πύργοι του
επιτέθηκαν με ορμή

ενώ η βασίλισσά μου
ξεντυνόταν στο σκοτάδι.

Ήταν καλός αντίπαλος,
προέβλεπε κάθε μου κίνηση
πριν καλά καλά ακόμα την σκεφτώ.

κι εγώ παρ' όλα αυτά την έκανα,
με την ήρεμη εγκατάλειψη αυτού
που βαδίζει στο χαμό του.

Ίσως τελικά να με γοήτευε
το πόσο γρήγορα εξόντωσε τους στρατιώτες μου

τους αξιωματικούς, τους πύργους, τα οχυρά,
τις γέφυρες, τον βασιλιά τον ίδιο,
πόσο εύκολα διαπέρασε, εισχώρησε και άλωσε
βασίλεια ολόκληρα αρχαίας σιωπής

και πώς τελικά αιχμαλώτισε εκείνη τη μικρή βασίλισσα
από νεραϊδοκλωστή
που τόσο της άρεσε να διαφεύγει με πειρατικά καράβια
στις χώρες του ποτέ.

Ναι, ομολογώ ότι γνώριζα από πριν πως θα νικήσει.

Άλλωστε, γι' αυτό έπαιξα μαζί του.

Γιατί, έστω και μια φορά, μες στη ζωή,
αξίζει κανείς να παίξει για να χάσει.

Εντοπίζω τους κειμενικούς δείκτες

α' ρημ. πρόσωπο

Εικόνα

Επίθετα

Αντιθέσεις

Εικόνα

Αφήγηση-εικόνες

Σύμβολο

Α' ρημ.

Συμπεράσματα

- Αφηγηματικό ποίημα-ποιητικό υποκείμενο: γυναίκα
- Πρωτοπρόσωπη και τριτοπρόσωπη αφήγηση
- Θέμα: Ερωτική αναμέτρηση
- Ερμηνεία κειμενικών δεικτών

Ερμηνεύω τους κειμενικούς δείκτες

Σκάκι Πιόνια	Εικόνα μάχης Παιχνίδι στρατηγικής Επικρατεί ένας εκ των παικτών
Επίθετα Μαύρα πιόνια Σκληροί πύργοι Σίδερο και αίμα Λευκά πιόνια-σύννεφα	Επιθετικότητα Αθωότητα
Ρήματα με γοήτευε «επιτέθηκαν», «εξόντωσε»,»	Η επίθεση δεν προκαλεί φόβο αλλά σαγήνη, γοητεία
ενώ η βασίλισσά μου ξεντυνόταν στο σκοτάδι.	Απροετοίμαστη, «άοπλη»
«διαπέρασε», «εισχώρησε», «άλωσε διαπέρασε, βασίλεια ολόκληρα αρχαίας σιωπής και πώς τελικά αιχμαλώτισε	Ταχύτητα και αποφασιστικότητα να κυριεύσει το αντικείμενο του πόθου του Κατάκτηση Δεν πολέμησε πολύ-εκούσια παράδοση
εκείνη τη μικρή βασίλισσα από νεραϊδοκλωστή που τόσο της άρεσε να διαφεύγει με πειρατικά καράβια στις χώρες του ποτέ.	Αλλάζει το κλίμα-το πολεμικό κλίμα γίνεται ερωτικό Εύθραυστη Ονειροπαρμένη, ρομαντική Δραπετεύει από την πραγματικότητα, ζει σε κόσμους φανταστικούς
Ναι, ομολογώ ότι γνώριζα από πριν πως θα νικήσει. Άλλωστε, γι' αυτό έπαιξα μαζί του. Γιατί, έστω και μια φορά, μες στη ζωή, αξίζει κανείς να παίζει για να χάσει	Ομολογεί ότι αφέθηκε να αιχμαλωτιστεί. Της άρεσε μάλλον πολύ. Και αυτός και η νέα αιχμαλωσία.

Β. Συγγραφικό στάδιο

3. Στη συνέχεια, κατά τη συγγραφή του σχολίου οι μαθητές και οι μαθήτριες οφείλουν να τεκμηριώσουν με αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες τις απαντήσεις, που κατά τη δική τους κρίση, δίνονται στο κείμενο.

Δομή/οργάνωση του ερμηνευτικού σχολίου

Το θέμα του κειμένου είναι...

Τεκμηριώνω με αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες

Προσθέτω τη δική μου απάντηση στο ερώτημα του κειμένου που συνδέεται με αυτό.

Ενδεικτική απάντηση μαθητή/μαθήτριας (Λογοτεχνία σελ. 200)

Ερώτημα Θέμα		Μια παρτίδα σκάκι είναι οι ερωτικές σχέσεις; Η ποιήτρια απαντάει θετικά. Τουλάχιστον οι σχέσεις που μας σημαδεύουν και τις θυμόμαστε είναι ένα παιχνίδι κατάκτησης. «Αυτός» έχει όλα τα στοιχεία του κατακτητή: είναι καλά οπλισμένος «τα πiónια του σίδερο και αίμα», εντυπωσιακός «σκληροί, γυαλιστεροί πύργοι», επιθετικός «με ορμή», έξυπνος «προέβλεπε κάθε μου κίνηση», γι' αυτό και τελικά νικά «εξόντωσε, διαπέρασε, τελικά αιχμαλώτισε». Γι' αυτό μόνο; Νικά και γιατί έχει απέναντί του μια αντίπαλο που είναι έτοιμη να νικηθεί, είτε γιατί γοητεύτηκε, είτε γιατί κουράστηκε πια «να διαφεύγει στις χώρες του ποτέ». Αυτή η «μικρή βασίλισσα από νεραϊδοκλωστή» είχε εγκαταλείψει από την αρχή το παιχνίδι και το ομολογεί. Αν λοιπόν ο έρωτας είναι ένα παιχνίδι με νικητές και ηττημένους, ποιος νικά τελικά; Αυτός που κατακτά ή όποιος με τη θέλησή του κατακτιέται; Η ποιήτρια, αν και ηττημένη, ευχαριστήθηκε την παρτίδα. Σα να μας λέει πως οι ήττες μας μερικές φορές μας πάνε πιο κοντά στον εαυτό μας, επειδή πάνε κόντρα σε αυτόν. Άρα μήπως ο αντίπαλός μας είμαστε εμείς; [168 λέξεις]
Τεκμηρίωση με κειμενικούς δείκτες		
Τι σημαίνει για τον αναγνώστη ή την αναγνώστρια		

Επισημάνσεις

A. Η ίδια πορεία συγγραφής ερμηνευτικού σχολίου προτείνεται και για τις παρακάτω εκφωνήσεις

1. Αξιοποιώντας τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος (π.χ. εικόνες, αντιθέσεις κ.λπ.) να σχολιάσετε το θέμα/ερώτημα που πιστεύετε ότι τίθεται στο ποίημα αυτό κατά την κρίση σας. (100-200 λέξεις)
2. Ποιο βασικό ερώτημα θεωρείτε ότι τίθεται στο ποίημα μέσα από την παράθεση των συνεχιζόμενων οπτικών εικόνων (Κείμενο III) και πώς θα το σχολιάζατε σύμφωνα με τη δική σας οπτική; (100-200 λέξεις) (Μονάδες 15)
3. Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/αφήγημα κ.λπ.
4. Ποιο βασικό ερώτημα θεωρείτε ότι τίθεται στο ποίημα μέσα από την παράθεση των συνεχιζόμενων οπτικών εικόνων (Κείμενο III) και πώς θα το σχολιάζατε σύμφωνα με τη δική σας οπτική; (100-200 λέξεις)
5. Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/αφήγημα κ.λπ.
6. Να σχολιάσετε εκείνο το θέμα, από όσα θέτει το κείμενο, που κρίνετε πιο σημαντικό.
7. Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το κείμενο “mal du depart” του Νίκου Καββαδία; Ποια είναι η απάντηση του ποιητικού υποκειμένου σ’ αυτό; Ποια είναι η δική σας απάντηση

B. Αν το περιεχόμενο της εκφώνησης διαφοροποιείται, π.χ.

1. «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ. Χ.»: Ποιο είναι το ερώτημα που προκύπτει, κατά τη γνώμη σας, από τους στίχους 15 και 17 του ποιήματος; Αυτό το θέμα τι σημαίνει για εσάς;
2. «Ένα παιδί μετράει τα άστρα»: Να παρουσιάσεις τη συναισθηματική κατάσταση του δασκάλου, όπως αυτή εμφανίζεται στο απόσπασμα. Εννοείται ότι η γνώμη σου είναι ανάγκη να στηριχθεί σε δείκτες του κειμένου.

➔εννοείται ότι το περιεχόμενο και η δομή πρέπει να ανταποκρίνονται στην ερώτηση.

Η λογοτεχνία έχει να κάνει είτε με την τοποθέτηση φανταστικών χαρακτήρων σε μια αληθινή ιστορία, που είναι η Ιλιάδα, είτε με την παρουσίαση της ιστορίας ενός ατόμου σαν να έχει ιστορική αξία που είναι η Οδύσσεια.